

MIGRATION

*Bengt med farfar Edmund
promenerar i allén mot
Umeå lasarett i slutet av
1950-talet.*

Mina ungerska föräldrar kom
som flyktingar till Västerbotten
och sågs som hjältar.
Migration i kalla krigets skugga.

Bengt Friedrich

Jag kunde lika väl ha vuxit upp i Tyskland, Colombia eller USA.
Men mina föräldrar valde Sverige och Västerbotten.
Kanske av en slump men det fanns också ett medvetet val
när de som ungerska flyktingar med sina äldre föräldrar skulle
välja ett land som var villigt att ta emot äldre personer som inte
kunde arbeta och försörja sig själva.

*Edit och Peter Friedrich fotograferade i Budapest.
Foto i privat ägo.*

Efter en dramatisk flykt över gränsen från Ungern till Österrike i november 1956 kom min familj; pappa Peter, mamma Edit, farbror Ludvig och hans unga hustru Maria och mina farföräldrar Edmund och Margareta, till Wien. Där hade många ungerska flyktingar samlats inför resan till ett nytt land någon annanstans i världen.

Att min familj hamnade just i Sverige berodde kanske också på att båda mina föräldrar och min farbror var läkare. Här i Sverige byggdes sjukvården ut snabbt vid den tiden och det rådde stor brist på läkare.

En kall dag i mars 1957 klev hela familjen av tåget i Vännäs och såg sig förvånat omkring. Min mamma var gravid med mig och ingen visste egentligen var de hamnat. Att det blev just Umeå berodde nog på min fars bristande kunskaper i geografi. Som representant för familjen hade han en kort tid efter ankomsten till Sverige blivit inbjuden till Medicinalstyrelsen i Stockholm för att komma fram till vart familjen skulle flytta. Han kände till Stockholm, men tänkte att dit vill nog många och chansen för en utländsk läkare att få jobb i huvudstaden måste vara mycket liten.

En annan stad som han hade hört talas om var Kristiania. Men eftersom han var osäker på om det låg i Norge eller Sverige vågade han inte föreslå det av rädsla för att verka helt obildad. Då dök namnet Umeå upp, inte Umeå, som han läst i en tyskspråkig psykiatrisk tidskrift. Förslaget godtogs omedelbart av de förvånade herrarna på Medicinalstyrelsen och kort därefter befann sig alla sex på ett tåg som skulle ta dem till Umeå, en stad som de inte hade någon uppfattning om eller visste var den låg.

Peter hade arbetat som psykiater på ett av de större sjukhusen i Budapest och Edit var röntgenläkare. Tanken på flykt slog först rot hos Peter men beslutet var inte enkelt eftersom Edits mor, min mormor, inte kunde tänka sig att följa med på flykten. Edit räknade därför inte med att få se sin mor igen.

Men varför flydde 200 000 ungrare från sitt hemland under senhösten 1956?

Efter andra världskriget hade Ungern blivit en lydstat till Sovjetunionen. En sovjetvänlig kommunistisk regim hade tagit makten i landet och ett stenhårt politiskt förtryck inleddes.

Efter Josef Stalins död 1953 började förtrycket att lätta något, men folket ville ha mer frihet och demokrati. Sommaren 1956 utbröt demonstrationer på många ställen i Ungern där man krävde förbättringar i levnadsstandarden, politisk demokrati och minskat sovjetiskt inflytande. Regimen svarade då med våld och ett stort antal människor dödades vid demonstrationerna.

De protesterande svarade med väpnat motstånd och i oktober 1956 bröt en fullskalig revolution ut. En ny revolutionär regering tillsattes som utlovade långtgående politiska reformer. Den 4 november invaderade Sovjetunionen Ungern och krossade revolutionen med starka truppförband. Det är fortfarande idag osäkert hur många som dog under striderna, men det rör sig om flera tusen.

Min far var rädd för att råka illa ut efter revolutionen eftersom han som läkare varit med och hjälpt sårade under gatustriderna. Rädslan var inte helt obefogad eftersom flera hundra ungrare avrättades efter revolutionen.

För familjen var beslutet att fly inte lätt att ta. Mina farföräldrar var gamla och min farfar sjuklig. Dessutom var flykten över gränsen inte riskfri även om det fanns vägvisare som hjälpte till att ta de flyende över till Österrike.

En mörk höstnatt i november 1956 korsade min familj gränsen och på småtimmarna nådde de byn Mengersdorf på den österrikiska sidan. Med sig på flykten hade de inte mer än det som rymdes i deras rygg säckar. Jag kan bara tänka mig hur svårt det måste ha varit att lämna allt ovetandes om de skulle kunna komma tillbaka igen eller träffa sina anhöriga. Det är rörande att tänka på att min mamma i det här läget valde att ta med sig tolv teskedar i silver så att hon skulle kunna bjuda på en kopp kaffe varhelst hon hamnade i världen.

Efter några få månader hos vänner till familjen i Wien gick resan till Sverige med buss. Efter ankomsten till Helsingborg inkvarterades familjen i en flyktingförläggning i det gamla brunnshotellet i Ramlösa. Där gjordes en kort läkarundersökning och ett polisförhör mest för att fastställa flyktingarnas identitet. De nyankomna utrustades också med förnödenheter och kläder. Min far fick där en mörkblå vindjacka, skänkt av

italienska Röda Korset, som han inte kunde skilja sig från under resten av sitt liv.

Efter vistelsen vid Ramlösa brunn placerades familjen i en ny förläggning, en arbetsförmedlingsförläggning, där AMS, arbetsmarknadsstyrelsen, skulle para ihop flyktingarna med lämpliga arbeten på arbetsmarknaden. Lokalbefolkningen tog emot flyktingarna med öppna armar och min familj blev bekanta med en äldre man som hette Bengt. När jag sedan föddes var det hans namn jag fick.

Sverige beslutade tidigt, redan i november 1956, att ta emot ungerska flyktingar. Sammanlagt tog Sverige emot 6 500 ungrare. De flesta av dem överfördes kollektivt till Sverige. Urvalet av de som skulle få komma till Sverige gjordes på plats i Österrike av en speciell urvalskommission med representanter från AMS, Utlänningskommissionen (föregångare till Migrationsverket) och Medicinalstyrelsen (nuvarande Socialstyrelsen).

Principerna som låg bakom uttagningen för att få komma till Sverige var både humanitära men också arbetsmarknadspolitiska. Man ville få hit människor som behövdes på arbetsmarknaden och var lätta att placera. Utbildad arbetskraft stod högt i kurs, metallarbetare, människor som arbetat inom textilindustrin men även utbildade läkare och sjuksköterskor var eftertraktade. Av humanitära skäl fick även gamla och sjuka möjlighet att komma till Sverige. Sammantaget ansåg man från myndigheternas sida att flyktingmottagandet var en god affär för Sverige i en tid av arbetskraftsbrist.

De ungerska revolutionärerna hade ett mycket brett stöd i den allmänna opinionen 1956. I Sverige stödde samtliga politiska partier utom möjligtvis SKP, Sveriges Kommunistiska parti, upproret. Likaså hade ungrarna ett starkt stöd av nästan alla massmedier. Insamlingar till stöd för Ungerns sak startades och inbringade stora summor. De ungerska flyktingarna i Sverige kunde njuta av ett nästan översvallande stöd och sågs på många håll som hjältar efter att ha stått upp mot den sovjetiska övermakten. Samtidigt var förväntningarna högt ställda. Samhället förväntade sig att ungrarna snabbt skulle lära sig språket, med relativt lite hjälp, på egen hand. Ungrarna skulle så snart som möjligt komma i arbete och kunna klara sin egen försörjning.

För mina föräldrars del innebar detta att de redan efter några få veckor i Umeå började arbeta som läkare fast de inte behärskade språket. Min far började som psykiater på Umedalens mentalsjukhus där vi också fick bo i ett rum på en slutna avdelning den första tiden. Men snart fick vi flytta in i en tjänstelägenhet alldeles intill sjukhuset, det så kallade "Fattighuset"

Farfar och farmor med barnbarnet Bengt i Umeå.
Foto i privat ägo.

som fått namnet på grund av att de lägst betalda underläkarna tidigare fått bo där.

Språkhindren för min far i hans arbete som psykiater löstes genom den tysktalande mentalskötaren Lars-Erik Bjurström som fick agera tolk. Edit började sin svenska läkarbana som underläkare på röntgenavdelningen vid Umeå lasarett. Språkstudierna löstes med hjälp av den nyinköpta skivspelaren och en Lingua-phone-kurs i svenska. Jag kommer väl ihåg hur min pappa lyssnade på språkkursen när han rakade sig i badrummet om morgnarna.

Mina föräldrar har beskrivit välkommandet i Umeå som oerhört vänligt. När min farmor gick ner i tvättstugan på Gustav Garvares gata, en lägenhet hon och hennes man fått sig tilldelad av kommunen, möttes hon en gång av några nymanglade handdukar framlagda som gåva från grannarna med texten "De här kanske kan komma till användning för er". Och jag förstår att många visste vem min familj var. Min mamma har berättat hur människor som passerade i buss vinkade till "ungrarna" när de passerade förbi.

Trots det varma välkommandet innebar flytten till Västerbotten från Ungern en stor omställning. Till att börja med var klimatet annorlunda. Sommaren 1957 var en av de regnigaste och min familj såg med förvåning barn i kortbyxor och kjol gå med blåfrusna ben till midsommarfirandet på Gammliä. Maten var inte heller samma som i hemlandet. Pappa lyckades visserligen lära sig uppskatta surströmming men det sötade matbrödet vande de sig aldrig vid.

Farfar Edmund talade "världsspråket" tyska med Bengt.
Foto i privat ägo.

Farfar Edmund som var apotekare hade varit van att gå på kafé varje morgon för att ta en cigarett och läsa tidningen. I Umeå fortsatte han den vanan på gamla Fokus konditori. Där satt han ensam på förmiddagarna och läste en tyskspråkig tidning. Farfar lärde sig aldrig svenska. Han var 72 år när han kom hit och dog tio år senare.

Farmor Margareta som vid ankomsten till Umeå var 55 år kunde börja arbeta på apoteket Järven och tack vare det lärde hon sig svenska relativt fort. Hon var musikalisk och hade spelat piano på biograf under stumfilmstiden. I Umeå köpte hon ett piano och kunde dryga ut kassan genom att ge pianolektioner.

Ett annat problem i det nya landet var barnuppfostran, speciellt med tanke på språket. Vilket språk skulle de tala med sin nyfödde son, det vill säga mig, deras enda barn.

– Svenska sa min far, som ville anpassa sig snabbt till det nya landet.

– Ungerska tyckte min mor, som ville kunna kommunicera på ett naturligt sätt med sitt barn. Farfar ansåg att svenska skulle jag ju lära mig ändå och ungerska var ett så litet språk att det var helt onödigt att lära sig. Däremot var tyska ett världsspråk! Och eftersom farfar delvis var tyskspråkig talade han alltid tyska med mig. Familjen kunde inte komma överens och tack vare det fick jag tre språk med mig som jag har haft stor glädje av senare i livet.

1962 fick min pappa ett erbjudande om att öppna en psykiatrisk klinik vid sjukhuset i Örnsköldsvik. Han tackade ja och min mor och jag följde efter. Psykiatriska kliniken i Örnsköldsvik blev hans skötebarn och några år senare fick han till och med bestämma färgen på husen. De blev rosa!

Efter att ha varit i Sverige i fem år kunde vi ansöka om svenskt medborgarskap. Ansökan godkändes 1964 och vi blev svenska medborgare. Handlingar från Riksarkivet visar att myndigheterna hämtade in uppgifter om oss från grannar, arbetsgivare och andra innan vi fick vårt medborgarskap.

Det fanns hela tiden en oro hos mina föräldrar om de skulle få återse sina anhöriga som var kvar i Ungern. Lyckligtvis kunde min mormor komma till Sverige på besök redan 1961. Och 1967 reste min far för första gången till Ungern tillsammans med en delegation från Västernorrlands Landsting. Året därpå reste hela familjen ner och kunde återknyta kontakten med våra anhöriga som var kvar i Ungern. Jag glömmer aldrig min förvåning när jag kom till ett land där alla pratade min familjs "hemliga" språk, ungerska. Efter det besökte vi Ungern många gånger och fick också besök av våra anhöriga.

Det slutgiltiga tecknet på att mina föräldrar anpassat sig till det nya landet var när de köpte en sommarstuga strax utanför Örnsköldsvik. Då kände de att de slagit ner sina rötter i den norrländska myllan.

Peter har just inhandlat sin första kamera i Umeå.
Foto i privat ägo.

GLÖM INTE ATT UPPGE
FÖRFATTARNAMN OCH KÄLLA
NÄR DU HÄNVISAR
TILL DENNA ARTIKEL